

ISTORIJSKO-UMETNIČKI ČASOPIS

# ART + UM

ISSN 2406-324X

BROJ 12  
DECEMBAR 2022.



# PRIKAZ MEĐUNARODNE KONFERENCIJE: SOUTHEAST EUROPEAN SILVERSMITHING: LITURGICAL OBJECTS AND THE CONSTRUCTION OF A CULTURAL, TECHNOLOGICAL AND ICONOGRAPHICAL NETWORK IN THE EARLY MODERN PERIOD

## DR JAKOV ĐORĐEVIĆ

Naučni saradnik  
Univerzitet u Beogradu  
Filozofski fakultet  
Odeljenje za istoriju umetnosti

**S**a zamahom „materijalnog zaokreta“ poslednjih par decenija u humanističkim naukama iznedrena je nova perspektiva prilikom razmišljanja o predmetima.

Njihovo sagledavanje pomerenom je sa pozicije pasivnog odraza određene kulture na ulogu aktivnih učesnika u njenom formiranju. Stoga je odnos čoveka i „stvari“ koje ga okružuju otvorio brojna pitanja na koja je teško dati odgovor držeći se krutih pozitivistički ustrojenih granica među disciplinama.

Pored ohrabrenja interdisciplinarnosti u pristupu istraživanju, studije materijalne kulture narušile su hijerarhijsku podelu umetničkog stvaralaštva, oslo-

bađajući predmete svedenosti na marginalizovano polje „primenjene umetnosti“. Vođeni ovim ciljem, stručno Društvo za proučavanje primenjene i zlatarske umetnosti iz Beograda i Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu organizovali su međunarodnu konferenciju *Southeast European Silversmithing: Liturgical Objects and the Construction of a Cultural, Technological and Iconographical Network in the Early Modern Period* (Zlatarstvo jugoistočne Evrope: sakralni predmeti i kulturna, tehnološka i ikonografska razmena u ranom modernom dobu).

Mora se napomenuti da je ovo prva konferencija, ovako usko specijalizovane tematske sadržine u regionu.<sup>1</sup>

1. Teme koje pokreće ova konferencija u fokusu su međunarodne akademske i naučne pažnje. Katolički univerzitet u Levenu, Belgija, pokrenuo je najveći i trenutno najsveobuhvatniji zapadnoevropski projekat na temu sakralnih predmeta i materijalne kulture (Projet Brain-be „Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks – *Ornamenta sacra. Iconological study of the liturgical heritage from the Southern Netherlands (1400–1700)*“, pod vođstvom profesora R. Dekoninka (R. Dekoninck). Konferencija Southeast European Silversmithing pionirski je napor da se najrecentnija istraživanja ne samo prenesu u domaću akademsku sredinu, već i da Beogradski univerzitet bude regionalni pokretač ovih istraživanja.

INTERNATIONAL CONFERENCE  
Belgrade, 4 – 5.11.2022

# Southeast European **SILVERSMITHING:**

**Liturgical Objects and the Construction of a Cultural,  
Technological and Iconographical Network  
in the Early Modern Period**

## WHERE

The Rectorate Building – University of Belgrade  
Studentski trg 1, (1 The Students` Square)

Faculty of Philosophy – University of Belgrade  
Čika Ljubina 18-20, (18-20 Čika Ljubina Street)

## CONFERENCE ORGANIZERS

### **Vuk Dautović**

Ph.D. Faculty of Philosophy, University of Belgrade

### **Darina Boykina**

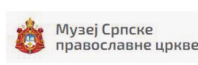
Ph.D. Institute of Art Studies, Bulgarian Academy of Sciences

### **Mateja Jerman**

Ph.D. Ministry of Culture and Media of the Republic of Croatia  
and Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka

Contact [southeasteusilversmithing@gmail.com](mailto:southeasteusilversmithing@gmail.com)  
Web [southeasteuropeansilversmithing.wordpress.com](http://southeasteuropeansilversmithing.wordpress.com)  
Instagram [www.instagram.com/southeasteuropesilversmithing](http://www.instagram.com/southeasteuropesilversmithing)

Venetian Goldsmith Workshop „Il Trionfo“, Hanging lamp - detail, 1706-1718, Parish Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Rijeka (Croatia), photo by Mateja Jerman



Slika 1. Plakat konferencije

Skup je održan 4. i 5. novembra 2022. godine, okupivši stručnjake iz zemalja jugoistočne Evrope koji su u Rektoratu Univerziteta u Beogradu i na Filozofskom fakultetu imali priliku da raspravljaju o metodološkim pristupima istraživanju i pitanjima posredničke uloge umetnički oblikovanih predmeta od plemenitih metala u dijalogu kulturnih modela i tehnoloških znanja obojenih specifičnostima prostora jugoistočne Evrope ranog modernog perioda. Pored stimulaturnih diskusija, navedeni naučni skup pružio je priliku za prikupljanje i prezentaciju mnoštva do sada nauci nepoznatog i nepublikovanog vizuelnog materijala, odnosno umetnički oblikovanih predmeta pretežno od srebra.

Konferencija je osmišljena oko šest tematskih sesija. Na prvoj u nizu, naslovljenoj „Patronatski mehanizmi i kretanje predmeta“ (*Artistic Patronage and Objects in Motion*), govorilo se o raznorodnim načinima pribavljanja liturgijskih predmeta i složenoj mreži puteva u sprezi sa patronatskim mehanizmima kojima su crkve snabdevane dragocenom srebrninom.

Mateja Jerman predstavila je odabrane primere sa teritorije Istre i Kvarnerskog zaliva, kontekstualizujući okolnosti njihovog poručivanja i veze sa centrima poput Venecije, Beča, Augzburga i Graca.



**Slika 2.** Otvaranje skupa

Sa druge strane, Snježana Orlović stavila je akcenat na međusobnu povezanosti dve eparhije (Dalmatinske i Gornjekarlovачke) sagledavajući raznorodne puteve i centre u kojima su umetnički oblikovani liturgijski predmeti od srebra. Naglasivši takođe, ulogu nepoznatih domaćih majstora poput Jakova iz Topuskog, u kreiranju vizuelne kulture tokom 18. veka.

Panel „Slike i ikonografija“ (*Imagery and Iconography*) omogućio je diskusiju o razmeni ikonografskih i likovnih motiva među konfesijama. Tako je prezentacija Georgi Parpulova pratila istorijat posebno izvedenih srebrnih čaša čiji je vizuelni korpus predstava ostao nepromenjen od poznosrednjovekovnog razdoblja do kasno osmanskog perioda, dopuštajući

adaptaciju funkcije hrišćanskom koliko i islamskom kontekstu.

Potom je Anita Paoliki objasnila političke i istorijske činioce koji su doprineli prihvatanju ikonografskog rešenja apokaliptične sadržine luteranske Biblije na koricama pravoslavnog jevanđelja nastalog ktitorijom vlaškog vojvode. Najzad, u okviru zajedničkog izlaganja, Profesor Janis Varalis i Konstantin Dolmas, upoznali su učesnike sa preliminarnim rezultatima opsežnog istraživanja okova jevanđelja nastalih u radionici sela Recani u Tesaliji, koje odlikuju brojne ikonografske i stilske posebnosti, ukazujući na materijale i tehnološke aspekte izrade ove vredne grupe predmeta.



**Slika 3.** Prvi dan konferencije

Tematski okvir treće sesije nosio je naziv „Materijalizacija pobožnosti“ (*Materialisation of Piety*). Razmatranju sakralnih predmeta namenjenih direktnoj komunikaciji sa svetim posvetile su pažnju Frančeska Stoper i Igljka Miškova.

Prvo izlaganje bilo je usmereno na analizu formalnih i stilskih promena u izradi malo poznatih relikvijarnih bisti i votivnih skulptura od srebra u Veneciji tokom 17. i 18. veka. Drugi referat imao je u fokusu srebrne votive i zavetne darove nastale na teritoriji Bugarske sa osvrtom na pitanje dugog trajanja određenih formi koje se i danas javljaju u okrilju popularne pobožnosti.

Četvrta i poslednja sesija prvog dana konferencije ponela je naslov „Funkcija i pojavnost“ (*Function and Appearance*). Arijana Kopričina sastavila je bogat stilski i morfološki pregled predmeta i sasuda iz druge polovine 15. i prve polovine 16. veka, predočavajući karakteristike zlatarskih izvedbi svojstvenih prostoru tadašnje Zagrebačke biskupije. Lucian Lehintan interpretirao je formu „Tismanske kadionice“ kroz prizmu svesno objedinjenih arhitektonskih elemenata vizantijskih i zapadnih crkava u jedinstvenu celinu, uz opsežan kontekst nastanka ovog dragocenog predmeta, te ishodište njegove forme u konceptu „Nebeskeg Jerusalima“.

Na kraju, Nona Petkova je predstavila dragocenu grupu predmeta izrađenih tehnikama emajla i filigrana koje su nastale za Bačkovski manastir.

Poreklo ove grupe vezuje se za zlatarske radionice u okolini Plovdiva, ukazujući na integraciju načela osmanske estetike, posebno kroz izvedbu ornamenata i zajedničko poreklo određenih formi.

Poslednji dan naučnog skupa, održan u svečanoj sali Filozofskog fakulteta, otvoren je promišljanjem senzornih aspekata sakralnih predmeta u okviru sesije „Vizuelna komunikacija i čula“ (*Visual Communication and Senses*). Ukidajući formalnu podelu na dragocene sasude sekularne i sakralne namene, njihovim sagledavanjem kroz perspektivu diskursa moći, Tera Li Hedrik osvetlila je ulogu čulne percepcije putira i pehara rekreirajući performativnost liturgijskog rituala i dvorskog ceremonijala poznovizantijskog perioda.

Nasuprot tome, Milena Ulčar pokazala je razlike u vizuelnom oblikovanju i retorici antropomorfnih i neantropomorfnih relikvijara ranog modernog doba. Njihova forma postizala je isti cilj – stvaranje somatskih okidača za korporalnu, afektivnu i kognitivnu percepciju kod vernika i posmatrača.

Najzad, šesti i ujedno poslednji panel konferencije pod nazivom „Zlatarski centri i oblikovanje vizuelne kulture“ (*Silversmithing Centers and the Creation of Visual Culture*), bio je posvećen iznošenju novih činjenica zasnovanih na arhivskoj građi, nasuprot, kako se ispostavilo, neosnovanim pretpostavkama tradicionalne historiografije.



**Slika 4.** Učesnici konferencije

Na osnovu novootkrivenih primera i pisanih arhivskih izvora, Darina Bojkina je osporila tvrdnju da su zlatarski centri na teritoriji centralne i južne Bugarske formirani tek od kraja 18. veka, već da je zlatarstvo u ovoj oblasti postojalo mnogo ranije sa neprekinutim razvitkom od nekoliko prethodnih stoleća.

Sa druge strane, Vuk Dautović predstavio je složenu istoriju beogradskog zlatarskog esnafa 19. veka, pokazujući aktivno učešće njegovih članova u svim savremenim umetničkim tokovima karakterističnim za centralnu Evropu tog razdoblja. Njegovo izlaganje argumentovalo je postojanje razvijene nacionalne zlatarske proizvodnje u 19. veku, nasuprot starije interpretacije koja je prednost dala uvozu ostavljajući srpsko zlatarstvo gotovo neistraženim.

Skup je zaključen izlaganjem Dimitrija Tadića, rukovodioca Deska Kreativna Evropa Srbija, koji je učesnicima predočio mogućnosti buduće profesionalne i institucionalne saradnje, te povezivanja u okviru evropskih programa i fondova. Na ovaj način organizatori su učesnicima ponudili odgovor na često postavljeno pitanje, nakon uspešno okončane konferencije, koje gasi: „Šta bismo mogli dalje?“

Organizatori konferencije: dr Vuk Dautović, naučni saradnik Odeljenja za istoriju umetnosti, Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, te dr Darina Bojkina sa Instituta za studije umetnosti Bugarske Akademije nauka i dr Mateja Jerman

sa Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, zatvorili su skup najavivši zbornik radova čije je publikovanje planirano krajem naredne godine.

Organizatori su takođe promovisali ciljeve stručnog Društva za proučavanje primenjene i zlatarske umetnosti, kao organizacije koja nastoji da okupi regionalne eksperte.

Međunarodna konferencija *Southeast European Silversmithing* pružila je prostor razmeni znanja i iskustava stručnjaka, kao i uvid u metodološki aparat i pristupe istraživanju materijalne kulture. Cilj konferencije bio je da poveže i okupi naučnike koji se bave proučavanjem liturgijske i sakralne srebrnine iz ranog modernog doba, čije su uporedne analize doprinele proučavanju ovog složenog polja uz mapiranje zajedničkih istraživačkih problema.

Referati su omogućili uporedo sagledavanje srebrnih predmeta unutar različitih hrišćanskih konfesija te centara oblikovanja sakralne srebrnine. Jedna od najznačajnijih hipoteza, o kretanju portativnih predmeta, te umetničkoj i kulturnoj razmeni i ulozi srebrnine u kreiranju vizuelne kulture, takođe je uspešno argumentovana – istovremeno ukazujući na polje, koje mora biti predmet veće naučne pažnje.

Prikupljen vizuelni materijal, u velikoj meri nedovoljno poznat ili nepublikovan, postaće dostupan u planiranoj publikaciji zajedno sa radovima izloženim na konferenciji. On predstavlja prvu u nizu dopuna praznina koje postoje u poznavanju zlatarstva jugoistočne Evrope kao neodvojivog dela njene vizuelne kulture.

Informacije o ovom projektu, program konferencije sa knjigom apstrakta i kontakt sa organizatorima dostupni su na sledećim linkovima:

**Web:** [southeuropeansilversmithing.wordpress.com](http://southeuropeansilversmithing.wordpress.com)

[Independent.academia.edu/SoutheastEuropeanSilversmithing](http://Independent.academia.edu/SoutheastEuropeanSilversmithing)

[instagram.com/southeuropeasilversmithing](https://www.instagram.com/southeuropeasilversmithing)

[jakovdj@gmail.com](mailto:jakovdj@gmail.com)